

УДК 159.923

Литвиненко І. С.

кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри загальної та вікової психології
Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського
(м. Миколаїв)

ОСОБИСТІСНИЙ АСПЕКТ — ПРОБЛЕМАТИКА ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

У статті висвітлена проблема професійного становлення майбутніх психологів, зокрема, йдеться про особистісний аспект, особливості його врахування під час викладання навчальних дисциплін. Обґрунтовується необхідність проведення із студентами роботи, спрямованої на самопізнання.

Ключові слова: особистісний аспект, асертивна особистість, самопізнання, якість викладання, якість освіти, рефлексія.

Постановка проблеми. Освіта завжди була в системі пріоритетів розвинутих країн світу. В сучасному досить складному, часто непередбачуваному, динамічному світі вона набуває стратегічного значення і є однією з найпріоритетніших і найперспективніших сфер соціальної практики. Підставою для такого твердження, по-перше, є те, що освіта сьогодні є одним з найважливіших факторів стійкого розвитку суспільства, конкурентоспроможності держав на світовому ринку, по-друге, вона створює досить могутній потенціал розвитку суспільства — високоосвічених, конкурентоспроможних, творчих фахівців, які є авангардом суспільства, які беруть участь у розбудові держави, які суттєво впливають на її розвиток і, врешті-решт, створюють імідж своєї держави, по-третє, освіта стає «головним імперативом виживання і розвитку людства, ... провідним фактором успіху і високої якості життя кожної людини» [10, с.14].

З цього випливає, що питання якості освіти стоїть в центрі уваги кожної держави, яка претендує на лідерські позиції на світовій арені, тому що саме якість освіти виступає сьогодні одним з гарантів національної безпеки держави і одним з головних показників її прогресу.

Зрозуміло, що вирішити низку важливих, досить непростих завдань, які ставить держава, здатний лише творчий, високоосвічений спеціаліст, який здатний до організації своєї професійної діяльності, який здатний навчатися протягом всього життя, який володіє мистецтвом самопізнання, самовдосконалення тощо.

Тому нині проблема підготовки майбутніх спеціалістів має важливе соціальне значення і до неї прикута увага всього суспільства.

Сучасні напрями модернізації вищої професійної освіти України, які пов'язані із зміною освітньої парадигми, її інтеграцією в єдиний освітній європейський простір, суттєво змінюють стратегію підготовки майбутніх спеціалістів. Визнання державою пріоритету особистісно зорієнтованої

моделі освіти якісно змінює зміст навчання та роль і місце молодшої людини, яка здобуває знання, педагога в цьому процесі.

Акцент переноситься на того, хто навчається — діючу особистість, яка є суб'єктом своєї власної діяльності (людина не народжується суб'єктом, а стає ним в процесі діяльності) і яка, як суб'єкт, сама «ставить мету життя» [7, с. 275], здійснює організацію життя як цілісного процесу, враховуючи його мінливість, опірність (К. О. Альбуханова-Славська).

Сучасний ринок праці висуває досить високі вимоги, як до рівня теоретичних знань, практичних умінь потенційних працівників, так і до особистісних якостей. В контексті сказаного варта уваги думка сучасного російського вченого Л. М. Мітіної, яку ми поділяємо, про те, що досить довгий час розвиток людини був підпорядкований процесу навчання, а треба щоб було навпаки — навчання повинно бути підпорядковане процесу розвитку особистості [9].

З цього випливає, що саме особистісний акцент повинен бути сьогодні одним з головних завдань професійної підготовки майбутніх спеціалістів, оскільки саме з особистості виростає професіонал!

Зрозуміло, що зміни пріоритетних напрямів у вищій освіті, не можуть стояти осторонь професійної підготовки майбутніх психологічних кадрів, попит на яких зростає з кожним роком з боку соціальних практик. За словами сучасного російського вченого В. В. Рубцова, сьогодні важко уявити будь-яку галузь або сферу діяльності, яка б не включала б в якості активного її учасника професійного психолога з його знаннями і технологіями [11].

Чим же викликаний такий попит? Відповідь знаходимо в словах О. Г. Асмолова, який підкреслює, що реалії сьогодення вказують на те, що сучасний соціум пронизує принцип неklasичної психології — принцип втручання в реальність. Іншими словами, відбувається психологізація суспільства, тобто проникнення психології в інші сфери науки, соціальної практики. Забезпечуючи суспільство психологічними кадрами, на вищі навчальні заклади (далі — ВНЗ), а точніше на професорсько-викладацький склад факультетів психології або інститутів психології, які є структурними підрозділами вишів (в Україні, як і в інших країнах, не існує інших форм базової підготовки психологів, крім вузівської системи навчання), покладена величезна відповідальність за якість їх професійної підготовки, оскільки саме якість цієї підготовки забезпечує затребуваність психологічних кадрів на ринку праці.

Процес становлення майбутніх психологів — це складний, тривалий процес, який здійснюється впродовж усього періоду їх навчання у виші. Як свідчить практика, рівень особистісної підготовки майбутніх психологів не повністю відповідає вимогам соціальних практик, оскільки цьому питанню приділяється недостатня увага під час навчання. Саме тому сьогодні виші розглядаються як важливий інститут соціалізації особистості, де навчання і виховання являє собою єдиний процес, який спрямований на підготовку не тільки ерудованих, компетентних спеціалістів, а і культурних, творчих особистостей, які володіють мистецтвом розуміння, самопізнання, нави-

чками рефлексії тощо, що для майбутнього психолога, як асертивної особистості (асертивність — філософія особистісної відповідальності), є надто важливим. Аргументом, який підтверджує важливість цієї проблеми є те, що сферою докладання фахових зусиль практичного психолога є особлива інтенція — особистість іншої людини з її неповторним внутрішнім світом, яка є найвищою цінністю, як і її життя, а тому потребує з боку психолога гуманного ставлення до неї, поваги до її гідності, тобто реалізації особистісно орієнтовного підходу, дотримання гасла «Не нашкодь!»

Але перед тим, як допомагати іншому пізнавати своє «Я», розуміти себе, вирішувати життєві складні ситуації, майбутній психолог повинен перш за все вміти ефективно розв'язувати свої власні проблеми, розуміти своє «Я» виявляти гуманне ставлення до себе і тим самим підвищувати якість свого власного життя, бути відповідальним за те, якою він є особистістю, адже його особистість — це його інструмент. Особистість психолога часто є взірцем для того, з ким він працює, кому надає психологічну допомогу.

Мета статті зумовлюється потребою в обґрунтуванні важливості врахування особистісного аспекту під час навчання у виші студентів-психологів. Визначити роль викладача в навчальному процесі.

Виклад основного матеріалу статті. Розглядаючи проблему особистісної підготовки майбутніх психологів, зазначимо, що професійний та особистісний аспекти, які є взаємопов'язаними взаємообумовленими, складають суть проблематики професійного становлення особистості. Ця проблематика посідає чільне місце в наукових працях багатьох українських вчених (О. Ф. Бондаренко, С. Д. Максименко, В. Г. Панок, Н. І. Пав'якель, Н. В. Чепелева, Т. С. Яценко, Ю. Г. Долінська, М. М. Заброцький, Л. Г. Терлецкая, Т. М. Титаренко та ін.).

На сучасному етапі важливо підготувати практичного психолога, який може працювати в умовах особистісно орієнтованої моделі спілкування з іншою людиною, створювати рапорт, але для цього психолог, насамперед, повинен бути в рапорті із самим собою, бути конгруентним самому собі та ситуації, наголошує С. В. Васьківська [5].

З цього випливає, що розвиток особистості, формування у неї потреби у пізнанні свого «Я», свого внутрішнього світу є однією з основних функцій сучасної системи освіти, в тому числі і вищої професійної системи освіти. В цьому плані особливого значення набуває питання якості викладання, де «теоретично-прикладний аспект викладання повинен поєднуватися з особистісно-аксіологічним» (В. М. Красновський), де кожний студент — суб'єкт, тобто людина на найвищому рівні своєї активності, цілісності (системності), автономності. На цьому рівні, підкреслював російський вчений А. В. Брушлинський, людина «гранично індивідуальна, тобто проявляє особливості своєї мотивації, здібностей, психічної організації» [4].

Отже ми бачимо, що в центрі уваги освітнього процесу стоїть особистість — складна система, яку сучасний провідний український вчений розглядає так: «Особистість — це форма існування психіки людини, яка являє собою цілісність, здатну до саморозвитку, самовизнання, свідомої

предметної діяльності і саморегуляції та має свій унікальний і неповторний внутрішній світ» [7, с. 25].

З такого погляду на особистість, на перше місце, під час навчання молоді людині у виші, виходять такі питання, як «хто?», «як?», «чим?» вчить, підкреслюють І. Ю. Степанова, В. О. Адольф. Ключовим питанням стає саме «Хто?» з певними базисними цінностями, педагогічними позиціями, культурними регуляторами може здійснювати свідомий вибір того «Як?» і «Чим?» навчати в умовах конкретної освітньої реалії. Саме тому, продовжують І. Ю. Степанова і В. О. Адольф, «необхідне розуміння того, як конкретно змінюється праця педагога і його місця для того, щоб освіта дійсно стала реалізовувати ті високі завдання, які стоять перед нею» [12, с. 6].

Як бачимо, якість освіти охоплює і таке питання, як якість викладання (один з компонентів якості освіти). Сьогодні вже недостатньо просто прочитати лекцію, необхідний рівноправний науковий діалог із студентською аудиторією, в якому кожний студент має можливість вільно висловлювати свою думку, аргументовано довести свою позицію, а викладач бути одночасно і учасником і керівником цього діалогу, наголошує Г. О. Балл [3]. Зрозуміло, що така взаємодія, такий зворотний зв'язок із студентами дає можливість викладачеві почути кожного студента, зрозуміти логіку його умовиводів, побачити його індивідуально-психологічні особливості і, врешті-решт, стан його психологічного здоров'я який часто, заслуговує на особливу увагу. В контексті сказаного пригадуються слова великого Сократа, які, на наш погляд, повинні бути дороговказом для всіх викладачів у роботі із студентами: «Заговори, щоб я тебе побачив!», оскільки це для викладача є демонстрацією того, як знання впливають на особистість, формують її світогляд, допомагають пізнати глибини свого «Я», як змінюється молода людина в процесі навчання, що відбувається з нею, як вона осягає «мову» майбутньої професії, як теоретичні знання набувають індивідуальної практичної цінності.

Сократівський вислів дуже точно підмічає те, що в студентських колективах часто викладачі стикаються з «індивідами, які потребують специфічної психологічної допомоги» (Р. Мей), у яких яскраво виражені неврози, внутрішньоособистісні проблеми тощо, коли починають вести з ними діалог або вислуховують їх думку. Такий діалогічний підхід являє велику цінність в аудиторіях, оскільки вказує викладачеві, в якому напрямі треба рухатися разом із студентом в обговоренні тих проблем, на які вказали його слова, які висвітлили «болючі» точки його особистості. В результаті студент, як особистість, стає більш зрозумілим для викладача, що дозволяє зрозуміти особистість студента, будувати з ним такі індивідуальні стратегії розвитку його особистості, які є найбільш ефективні саме для нього. В такому випадку студент і викладач — суб'єкти навчального процесу, які спільно знаходять відповіді на нагальні, «пекучі» питання кожного студента. Звернемо увагу, що сьогодні ідея діалогу в освітньому середовищі є актуальною. На необхідність діалогізму під час навчального процесу звертали увагу такі науковці, як І. Д. Бех, А. О. Вербицький, Т. В. Говорун, В. Я. Ляудіс та ін., оскільки він стає джерелом набуття

особистісного досвіду студента, підкреслює Г. К. Радчук. Бажання зробити систему вищої професійної освіти більш ефективною змушує звернути увагу на викладання психологічних дисциплін, під час яких викладач мусить створювати для кожного студента індивідуальну освітню траєкторію. Тому однією з головних цілей, які мусить ставити перед собою викладач, — розвиток зрілої особистості студента. Фактично вся методика викладання — найбільш ефективна, якщо вона ґрунтується на розумінні особистості і відповідних емпатійних функціях, зазначає Р. Мей. Далі Р. Мей наголошує: «Гарне викладання потребує емпатії, оскільки тільки так можлива єдність розуму викладача і студента в плідному інтелектуальному досвіді. Викладач без емпатії подібний автомобілю, у якого не спрацьовує привід — мотор працює, видає пусті, безкорисні звуки. ... Важливим є тільки ті знання, в яких є взаємна участь — викладача і студента» [8, с. 125]. З цього випливає, що викладач в аудиторії під час читання лекції одночасно виступає і у ролі консультанта, адже його лекції перетворюються на своєрідне специфічне консультування, коли в рамках певної теми лекційного заняття студенти знаходять відповідь на свої запитання, пов'язані з своїми особистісними проблемами. Саме тому знання набувають для кожного студента особистісного, практичного, ціннісного значення, а навчання відповідає очікуванням кожного студента — знайти відповіді на лекціях на свої запитання, які пов'язані із пізнанням себе, адже знання людини про себе — найважливіші і найцінніші. Такі лекції можуть слугувати студенту приводом для подальшого спілкування з викладачем, але вже позанавчальним процесом, щоб поглибити свої знання, розібратися із особистими проблемами, займатися самопізнанням. Він є ініціатором такої спільної роботи з викладачем і в ідеальному варіанті, після таких зустрічей молода людина має пережити психологічний катарсис, відчуваючи, що вона збагачена знаннями про свою особистість. У результаті освіта сприймається студентом як творчість, розвиток, прагнення до самоудосконалення, що стає внутрішнім устремлінням особистості, внутрішнім прагненням здобувати знання. Робота з особистістю студента — головна ланка викладацької діяльності, а не трансляція знань.

Наш багаторічний досвід роботи із студентами-психологами показав, що вони очікують від навчання у ВНЗ тих знань, які допоможуть їм пізнати себе, свою індивідуальність.

Так, наприклад, на одне із анкетних запитань, яке було нами запропоновано студентам I курсу (96 осіб) «Ваші очікування від навчання у ВНЗ», 70 % відповіли: «Розібратися в собі», «Пізнати самого себе», така відповідь студентської молоді красномовно вказує на такі розбіжності, які існують в системі професійної підготовки майбутніх психологів: те, що робить викладач, не завжди збігається з очікуваннями студентів — вони очікують не лише знань, вони очікують тих знань (практичної спрямованості), які допомагають як особистостям оволодіти мистецтвом самопізнання, розуміння себе.

Доцільно згадати слова видатного українського філософа Г. Сковороди, які вказують на важливість цієї роботи. Він зауважив, що для того, аби

виміряти небо й землю, спершу маємо виміряти самих себе, що шлях до пізнання істини лежить через самопізнання. Тож без розуміння власної суті годі сподіватися на розуміння суті світобудови. Сковородинська теза «пізнай себе» вказує на необхідність пізнання внутрішньої течії буття: пізнай себе, свій рід, свою землю. З цього може і починатися ціннісне гуманне ставлення людини до свого «Я», до світу, до інших людей, що особливо є важливим для майбутніх психологів. Хоча на практиці ми часто бачимо, як практичний психолог береться вирішувати проблеми інших, при цьому сам має купу невирішених особистісних проблем, є проблемною, незрілою особистістю. Дійсно, дуже часто ми спостерігаємо парадоксальну картину: лікар палить, пиячить, дієтолог має надмірну вагу, страждає навіть від ожиріння, психолог не може навести лад у взаємостосунках з членами своєї сім'ї, має проблеми у взаємодії з власними дітьми, але всі вони беруться допомагати іншим! Іншими словами, серед професіоналів ми бачимо в дії народну мудрість «Чоботар без чобіт», що і підкреслює той факт, що знання «не працюють» — професіонал «живе» окремо від знань, вони перетворилися для нього на важкий, «мертвий», безкорисний вантаж. Також особливої і окремої розмови потребує і питання, яке підняв П. В. Лушин — гуманне ставлення психологів до себе [6]. Отже, повертаючись до результатів нашого анкетування, ми в рамках психологічного гуртка «Психея» (організатор і керівник І. С. Литвиненко) у позанавчальний час організували роботу із студентами, спрямовану на самопізнання. Зазначимо, що основна сітка годин (лекції, практичні, консультації, індивідуальні тощо) не дозволяє повною мірою задовольнити потреби студентів в цьому напрямі роботи, такі можливості відкриває позанавчальна робота. Коротко висвітлимо фрагменти нашої роботи. Під час проведення аудиторних занять із студентами-психологами важливим, на наш погляд, є взаємодія суб'єктів навчального процесу, які потребують розуміння і погоджування цілей, методів і прийомів для досягнення результату. На аудиторних заняттях ми активно використовували метод ампліфікації, метод рефлексивних запитань, метод проблематизації, метод групової дискусії, розв'язання завдань з проблемно-конфліктним змістом (їх пропонували саме студенти, часто із свого власного життя).

У позанавчальний час, який є логічним продовженням аудиторних занять в рамках психологічного гуртка «Психея», студії дебатів «На перехресті думок» (організатор і керівник І. С. Литвиненко), ми працювали над умінням студентів під час взаємодії з іншою людиною вести «інтимно-глибинний діалог» (І. Д. Бех). Зазначимо, що така робота була спрямована і на вміння молодої людини здійснювати конструктивний, внутрішній діалог із собою. Важливим було навчити молоду людину реагувати на так звану «паузу мовчання», яка часто виникає під час діалогу з іншою людиною [13], відслідковувати в такій ситуації свої власні відчуття, емоційний стан, «мову свого тіла». Ми поділяємо думку російського вченого Є. П. Ткача про те, що майбутньому психологу необхідно усвідомити, що уміння мовчати і використовувати тишу — один з найважливіших прийомів ефективної взаємодії з іншою людиною, розуміння себе в кон-

кретній ситуації. Для професійного психолога важливо бути чутливим до різних смислів тиші, створювати і використовувати паузи у спілкуванні, оскільки це збільшує емоційно взаємне розуміння тих, хто спілкується, дозволяє вивчати свої власні почуття, установки, цінності, поведінку, розвивати навички рефлексії, що вкрай необхідно для психолога, зважаючи на те, що С. Д. Максименко прямо наголошує, що у багатьох людей взагалі спостерігається «страх бути рефлексивними». Також була проведена робота із студентами, яка спрямована на самопізнання, самовиховання, підвищення рівня стресостійкості, як сукупності особистісних якостей, що є одним з напрямів роботи психологічного гуртка «Психея». В основу цієї роботи були покладені міркування, погляди римського філософа-непрофесіонала Марка Аврелія, які викликали бурхливі обговорення в колі студентів. Так, наприклад, Марк Аврелій, розмірковуючи у своїх творах над якостями, які повинні бути притаманні кожній людині, її прагнення пізнати не тільки Всесвіт, а перш за все, своє «Я», писав: «Поклавши собі ці імена: добрий, скромний, правдивий, розсудливий, мислячий, обачний, ніколи не змінюй і не перекручуй ці імена і швидко підвищуй себе до них» [1, с. 158]. Ці слова звучать особливо актуально для майбутніх психологів, адже вони є своєрідним моральним компасом для кожної людини і вказують на особистісну відповідальність кожного за те якою він є людиною. Можна сказати, що слова філософа — це певна планка, до якої повинен прагнути дотягнутися кожний. Майбутній психолог як асертивна особистість (асертивність — філософія особистісної відповідальності) повинен володіти мистецтвом самопізнання, бути здатним регулювати свою поведінку, застосовувати психологічні впливи на самого себе, удаючись до самоаналізу своїх почуттів психічних станів, враховуючі ті, часто складні ситуації, в яких він опиняється і які часто пов'язані з його професійною діяльністю. У важких, складних ситуаціях (якими начинена професія психолога) Марк Аврелій закликає: «Будь подібний скелі, об яку невпинно б'ється хвиля, вона ж стоїть, і потік води, який реве навколо неї, заспокоюється» [2, с. 30]. Дійсно, вмюючи бути «скелею», людина може приймати виважені розсудливі рішення, що вкрай необхідно в роботі практичного психолога. Привертають увагу і такі слова Марка Аврелія, які є надто важливими: «У кожного своя радість. У мене, коли я можу допомогти людям, і моє «керівне начало» не відвертається від будь-якої людини, ні від будь-чого, що трапилось з людиною, оскільки властивість, яка вирізняє людину, — любити навіть заблудлих». З величезним інтересом відбулося обговорення із студентами твору Марка Аврелія «На одинці з собою», який по суті є шляхом кожної людини до самої себе.

Також проводилися ділові ігри із почерговою зміною ролівої позиції, в яких головним правилом було дотримання правил поваги до людини, прийняття її з її «плюсами» і «мінусами», виявленням толерантності, емпатійності, тобто тих правил, які повинні бути між людьми, веденням конструктивного діалогу.

В рамках роботи студії дебатів «На перехресті думок» (організатор і керівник І. С. Литвиненко), гаслом якого є: «Вислухай іншого та доведи

свою позицію і переконай іншого», були проведені тематичні дебати. Так, наприклад, «Що таке свобода?», «Право людини на життя та смерть» та ін. В дебатах приймали участь не тільки студенти, а і викладачі, психолог управління Державної пенітенціарної служби України в Миколаївській області О. В. Горобець, представники духовенства о. Олексій, о. Олександр. Особливою популярністю серед студентської молоді користувався і користується волонтерський центр «Тепло поколінь» (організатор і керівник І. С. Литвиненко), гаслом якого є слова: «Без добрих справ нема блаженства» (І. Бецкой), який об'єднує на добровільних засадах студентів-психологів, які у свій вільний час за покликом душі допомагали всім, хто цього потребував (надання психологічної допомоги).

Участь студентів у волонтерській діяльності — це також демонстрація, кожного з них, свого ставлення до майбутньої професії і один із показників, наскільки вони бажають «зануритися» в майбутню професію вже зараз, пізнати її тонкощі, специфіку, так би мовити, побачити її з середини. Участь студентів у волонтерській діяльності, це також підтвердження (або, навпаки, такі випадки на жаль непоодинокі) і того, що професійна стежа обрана правильно, і демонстрація бажання набути власного практичного професійного досвіду вже в стінах ВНЗ, і можливість зрозуміти, наскільки кожний студент може бути максимально ефективним, успішним саме на цьому робочому місці.

Волонтерство з участю і викладачів в тому числі допомогло студентам оцінити свої внутрішні можливості і співвіднести їх з майбутнім робочим місцем, усвідомити, наскільки воно відповідає індивідуальності кожного з них. Волонтери працювали на телефоні довіри, відповідаючи на питання людей різного віку, соціального статусу, надаючи їм певні рекомендації.

Результати, які ми отримали після проведення такої роботи, довели її необхідність, значимість, оскільки у студентів значно підвищились показники рефлексивності, саморегуляції, прагнення до самоактуалізації, появою більш чітких смисложиттєвих орієнтацій, розширення уявлень про особливості професійної діяльності психолога, свого внутрішнього світу, відбулися зміни внутрішніх цінностей, з'явилися бажання поглибити свої знання про свою власну особистість, прагнення змінити себе, організована таким чином робота дозволяє кожному студенту перетворити свій внутрішній світ в предмет практичного перетворювання, реалізуючи свою індивідуальність.

Висновки

1. Комплексне використання у роботі із студентами-психологами навчального та позанавчального часу, спрямованого на розвиток власної особистості, на самопізнання, дозволяє студенту швидше адаптуватися до нових умов життєдіяльності, формувати навички рефлексії, а свій внутрішній світ перетворити на предмет практичного свідомого перетворення, реалізуючи свою суб'єктність, вибудовувати авторську позицію по відношенню до своєї особистості, професійної діяльності;

2. Якість освіти — це якість викладання, яке спрямоване на розвиток особистості студента, вибудову у навчальному процесі, разом із студентом, його індивідуальної, освітньої траєкторії;

3. Підвищенню ефективності професійної підготовки майбутніх психологів сприяє організація практичної діяльності студентів, де самооцінка своїх особистісних якостей виокремлюється в спеціальне завдання;

4. Суб'єктний підхід підкреслює внутрішню позицією людини, її саморозвиток, що є важливим у професійній підготовці та дає можливість відчувати себе автором своєї професійної діяльності.

Список використаних джерел та літератури

1. Аврелий М. К себе самому / Марк Аврелий; изд. подгот. В. Б. Черниговский. — М.: АЛЕТЕЙЯ, Новый Акрополь, 1998. — 224 с.
2. Аврелий М. Наедине с собою / Марк Аврелий; под общ. ред. А. В. Добровольского. — К.: РИЦ «Реал», 1993. — 147 с.
3. Балл Г. О. Личностная свобода и гуманизация образования / Г. А. Балл // Вісник Харківського держ. ун-ту. Серія «Психологія». — 1999. — № 435. — С. 13–14.
4. Брушлинский А. В. Психология индивидуального и группового субъекта / Под ред. А. В. Брушлинского, М. И. Воловиковой. — М.: ПЭРСЭ, 2002. — 368 с.
5. Васківська С. В. Технологія консультативної взаємодії / С. В. Васківська // Практична психологія та соціальна робота. — 2008. — № 6. — С. 1–21.
6. Лушин П. В. О гуманном отношении психолога к себе: изменение парадигмы (или про «сапожника без сапог») / П. В. Лушин // Практична психологія та соціальна робота. — 1998. — № 8. — С. 4–6.
7. Максименко С. Д. Психология особистості / С. Д. Максименко, К. С. Максименко, М. В. Папуча. — К.: Вид-во ТОВ «КММ», 2007. — 296с.
8. Мей Р. Искусство психологического консультирования / Р. Мей. — М.: Апрель — пресс: ЭКСМО — пресс, 2001. — 252с.
9. Митина Л. М. Личностное и профессиональное развитие человека в новых социально-экономических условиях / Л. М. Митина // Вопросы психологии. — 1997. — № 4. — С. 28–38.
10. Пищулин Н. П. Философия образования: законы, доктрины, принципы / Н. П. Пищулин. — М., 2001. — 100 с.
11. Рубцов В. В. Психология XXI века: пророчества и прогнозы / В. В. Рубцов // Вопросы психологии. — 2000. — № 1. — С. 19–21.
12. Степанова И. Ю. Педагогическое сообщество на пути к образованию будущего / И. Ю. Степанова, В. А. Адольф // Мир образования — образование в мире. — 2011. — № 2 (42). — С. 3–12.
13. Ткач Е. П. Подготовка психолога: «пауза молчания» / Е. П. Ткач // Высшее образование в России. — 2007. — № 3. — С. 172–173.

References

1. Avrelij Mark K sebe samomu / Mark Avrelij; izd. podgot. V. B. Chernigovskij. — M.: ALETETJYa, Novyj Akropol, 1998. — 224 s.
2. Avrelij Mark Naedine s soboyu / Mark Avrelij pod obshh. red. A. V. Dobrovolskogo. K.: RYCz «Real», 1993. — 147s.
3. Ball G. O. Lichnostnaya svoboda i gumanizacy'ya obrazovaniya / G. A. Ball // Visnyk Kharkivskogo derzh. un-tu. — Seriya «Pshologiya». — 1999. № 4 (35). — s. 13–14.
4. Brushlinskij A. V. Psihologiya individualnogo i gruppovogo subekta. / Pod red. A. V. Brushlinskogo, M. I. Volovikovej. — M.: PERSЭ, 2002. — 368s.
5. Vaskivska S. V. Tehnologiya konsultatyvnoyi vzayemodiyi. / S. V. Vaskivska // Praktychna psyhologiya ta sozjalna robota. — 2008. — № 6. — s. 1–21.

6. Lushyn P. V. O gumannom otnosheniyi psihologa k sebe: izmenenie parodigmu (ili pro «sapozhnikha bez sapog») / P. V. Lushyn // *Praktychna psihologiya ta sozialna robota*. — 1998. — № 8. — s. 4–6.
7. Maksumenko S. D. Psihologiya osobustosti / S. D. Maksumenko, K. S. Maksumenko, M. V. Papycha. — K.: Vud-vo TOV «KMM», 2007. — 296 s.
8. Mej R. Iskusstvo psihologicheskogo konsultirovaniya / R. Mej. — M.: Aprel — press: EKSMO — press, 2001. — 252 s.
9. Mitina L. M. Lichnostnoe i professionalnoe razvitie cheloveka v novux socialno — ekonomicheskix usloviyah. / L. M. Mitina // *Voprosy psihologii*. — 1997. — №4. — s. 28–38.
10. Pishulin N. P. Filosofiya obrazovaniya: zakony, doktrinu, principy / N. P. Pishulin. — M., 2001. — 100 s.
11. Rubczov V. V. Psihologiya XXI veka: prorochestva i prognozy / V. V. Rubczov // *Voprosy psihologii*. — 2000. - № 1. — S. 19–21.
12. Steponova I. Yu., Adolf V. A. Pedagogicheskoe soobshestvo na puti k obrazovaniyu budushogo / I. Yu. Stepanova, V. A. Adolf // *Mir obrazovaniya — obrazovanie v mire*. 2011. № 2 (42). s. 3–12.
13. Tkach E. P. Podgotovka psihologa: «pauza molchaniya» / E. P. Tkach // *Vyshee obrazovanie v Rossii*. 2007. № 3. — s. 172–173.

Литвиненко И. С.

кандидат психологических наук, доцент,
заведующий кафедрой общей и возрастной психологии
Николаевского национального университета имени В. А. Сухомлинского
(г. Николаев)

**ЛИЧНОСТНЫЙ АСПЕКТ — ПРОБЛЕМАТИКА
ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО СТАНОВЛЕНИЯ
СТУДЕНТОВ-ПСИХОЛОГОВ**

Резюме

В статье освещена проблема профессионального становления будущих психологов, в частности, речь идет о личностном аспекте, особенностях учета его во время преподавания учебных дисциплин. Обосновывается необходимость проведения со студентами работы, которая направлена на самопознание.

Ключевые слова: личностный аспект, асертивная личность, самопознание, качество преподавания, качество образования, рефлексия.

Irina Litvinenko

Candidate of Psychological Sciences,
Head of Department of General and Developmental psychology
Nicholaev V. O. Sukhomlinsky National University

**PERSONAL ASPECT — PROBLEMS OF PROFESSIONAL FORMATION
PSYCHOLOGY STUDENT**

Abstract

It is reflected the highly an actual problem of professional training of psychological persons at the stage of university education - personal development of future psychologists. The modern directions of modernization of higher professional education of Ukraine, which are associated with a change of educational paradigm and its integra-

tion into the united european educational space that significantly change the strategy of training of future specialists are characterized. It is emphasized that recognition of state priority of personality-oriented education model, qualitatively changes the content of study and the role and place of the young man who acquires knowledge, and the teacher in this process. Scientific positions of ukrainian, russian scientists about the need for creation of such psychological and comfortable conditions in the educational process for each student for which there was the development of personality are considered (in other words, the study was subordinated the development process to the personality). It shows the results of the questionnaire of psychology students of Mykolaiv National University of V.O. Sukhomlynsky which demonstrated that students primarily expected from studying at the university the knowledge that will help them to know their identity, understand their «Ego». The effectiveness of the integrated using of academic and extra-curricular processes aimed at the students' self-knowledge of their inner world, formation of the skills of reflexion are characterize..

Key words: personal aspect, assertive personality, self-knowledge, the quality of teaching, quality of education, reflection.

Стаття надійшла до редакції 01.04.2014